

Kertu Kesküla

sotsiaalkindlustusameti MARAC vabatahtlike koordinaator
TÜ kogukondade arendamise ja sotsiaalse heaolu
õppekava magistrant

Kadi Kass

TÜ kogukonnatöö nooremteadur, kogukondade
arendamise ja sotsiaalse heaolu magistriõppekava
esimese lennu vilistlane

Sidus kogukond kui vabatahtlike ja avaliku sektori koostöö võti

Artikkel vaatleb nii teooriale kui ka kogemustele tuginedes kogukondade – avaliku sektori heade koostööpartnerite – sidususe tugevdamise võimalusi.

Maaailmas on kogukondade kaasamine avalike, sh sotsiaalteenuste osutamisesse levinud tava. Eestiski on see oluliselt suurenenud, näiteks vabatahtlikud seltsilised, jututajad jt. Kuidas saaks avaliku sektori ja kogukondade koostööd parandada ning arendada sidusaid kogukondi?

Mis on kogukond?

Mõistet „kogukond” kasutatakse järjest sagedamini, kuid tihti liiga üldises või ühekiilgises, mõnikord ka vales tähenduses. Näiteks ei moodusta sama naabruskonna või omavalitsuse elanikud kohe kogukonda, kuigi sageli kiputakse nii arvama. Ühine elupiirkond on vaid mitteformaalse suhtluse tekke, üksteise tundmaõppimise ja koos tegutsemise soodne võimalus. Ka ükski organisatsioon ei ole automaatselt kogukond, kuid selle inimestest võib kogukond kujuneda. Mõiste

„kogukond“ sügavam tähendus on just inimeste vastastikkused suhted, üksteise praktiline abistamine, mõistmise või toe pakkumine, jagatud väärtused ja eesmärgid. Kogukonnas kogetakse solidaarsust, s.t tunnetatakse, et ollakse millegi poolest sarnases olukorras ja koos tegutsedes saab edasi liikuda ja lahendusi leida.

Toimiv kogukond otsib võimalusi, et kõik selle liikmed saaksid oma oskusi ja andeid rakendada.

Tartu Ülikooli õppejõud Dagmar Narusson on loengutes selgitanud, et hästi toimivas kogukonnas respektieritakse erinevusi ja taotletakse kõigi kogukonnaliikmete kaasatust. Veelgi enam, toimiv kogukond otsib võimalusi, et kõik selle liikmed saaksid oma

oskusi ja andeid rakendada. Kogukonnas saab iga liige valida isikliku läheduse määra ise, s.t ta võib olla vahel aktiivsem ja tuumikule lähemal ning mõnikord kaugemal.

Avaliku võimu avatus ja kogukonna sidusus

Ühine eesmärkide seadmine ja tegevuse kavandamine ning elluviimine, aga ka väärtuspõhised strateegiad võimaldavad kogukondadel olla loovad, innovaatilised ja paindlikud, kui seistakse silmitsi keeruliste ülesannetega (Poland jt 2021).

Avalik võim ja kogukond ei ole vastandid, vaid saavad üksteist toetada ja rikastada. Eesti arengu prognoosis Eesti 2035 kirjeldatakse olukorda, kus elanikkond on kümme-konnan aastaga veelgi vananenud, kuid nõudlus avalike teenuste järele on sama kui mitte suurem. Seega on viimane aeg leida lisavõimalusi ja neid otstarbekalt rakendada. Seejuures tuleks siduda kogukonnad avaliku sektoriga nii, et see oleks kasulik kõigile: tõhusa koostööni jõuab mõlema poole vajadusi, võimalusi ja vahendeid arvestades.

Kogukondade kaasamist nähakse avalikus sektoris mõnikord pigem töökoorlust suurendava lisakohustusena. Erineva taustaga vabatahtlike või nende ühenduste kaasamisel on juba eos sisse kirjutatud ettearvamatus komponent. See võib ebasoodsate asjaolude koostmõjul tekitada ka kaose, mille juurde allpool tuleme. Kaasamine võib võtta ka palju rohkem aega kui tavapärane ametniku töö, mistõttu on vaja seda igal juhul teadlikult planeerida.

Pessimistlikum lugeja sooviks siinkohal ehk selle teema pigem kõrvale jätta. Miks seda siis teha, kui see pole lihtne? Kaasamise väärtus seisneb hoopis mujal: vabatahtlikud on võimas jõud, neis peitub ressurss, mida on raske mujalt leida, ja energia, mida raha eest ei osta. Sageli küsitakse vabatahtlikult,

miks ta seda teeb, selle eest ei saa ju palka. Kogukonna liikmetel on sisemine motivatsioon ja soov midagi ära teha, seista ühiste väärtuste eest. Hea kontakt kogukondadega annab suurepärase võimaluse ühiskonnaelu parandada, kaasates entusiastlikke ja võimekaid kodanikke. Tõhusa koostöömimise alus on avatud avalik võim ja sidus kogukond (ingl *well-connected community*).

Sidusat kogukonda arendada ei ole sugugi lihtne, sest tuleb arvestada mitut mõjurit ning nende koos- ja vastasmõju. Siinkohal on paslik rääkida kompleksuse teooriast. Kogukondade arendamine tundub esmapilgul lihtne ja loogiline, kuid süvenedes võib tekkida tunne, nagu kooriks kiht kihi haaval sibulat. Aina avaneb midagi uut, millega tuleb arvestada või mis muudab oluliselt kogu seni töötanud süsteemi.

Kaasamine võib võtta ka palju rohkem aega kui tavapärane ametniku töö, mistõttu on vaja seda igal juhul teadlikult planeerida.

Kogukonna toimimise üks olulisem eeldus on inimeste kontakt ja suhtlus (Gilchrist 2019). Keeruline on seista ühiste eesmärkide eest, kui ei tea, kes on sinu kõrval, millised on tema tugevad ja nõrgad küljed, iseloom, millega arvestada erinevates olukordades jms. Mida mitmekesisem on kogukonna liikmete isiklik kontakt, seda hõlpsamini sujub ühine tegutsemine ja üksteise võimestamine.

Ukraina toetamise näide

Eespool nimetatud ühine eesmärk ja ka visioon on kogukonna toimimise teine oluline tegur. Kuid tekib küsimus, kas enne eesmärk ja siis hea omavaheline suhtlus või

vastupidi. Tundub, et üht õiget vastust ei ole. Praktikast võib tuua näiteid mõlema kohta. Näiteks omavahel pidevas kontaktis olevad spetsialistid moodustavad ühel hetkel ühingu, et häid kogemusi ja teadmisi jagada. Ukrainas suure sõja vallandumise järel oli esmalt eesmärk aidata ja toetada sõja eest põgenevaid Ukraina kodanikke, alles seejärel moodustusid kogukonnad, kes eesmärgist lähtudes hakkasid koos tegutsema.

Kaasamine võib võtta ka palju rohkem aega kui tavapärase ametniku töö, mistõttu on vaja seda igal juhul teadlikult planeerida.

Lisaks uutele, kriisi tõttu aktiveerunud kogukondadele ja vabatahtlikele, kelle tegevust aga oli keeruline koordineerida, said avaliku sektori esindajad tänuväärset toetuda juba kujunenud kogukondadele ning organisatsioonidele, kellega oli positiivne koostöökogemus varasemast (nt koroonakriisist) või sarnased väärtused. Näiteks sotsiaalkindlustusamet on koostööd teinud Naiskodukaitse vabatahtlikega. Selle tugev külg oli, et juba toimiva organisatsiooni korral ei ole vaja energiat kulutada süsteemi väljatöötamisele (motiveeritud inimeste leidmine, suhtluskanalite loomine, oskuste kindlakstegemine, tegevuse alaülesanneteks jaotamine jms), vaid sai kohe n-ö tegudele asuda.

Kogukonna hoidmine

Kaasamine ei ole võluvits, mis kõik mured lahendab. Tähtis on mõista selle tegevuse mitmekülgset ja kompleksset. Muutused ei toimu kohe. Nii nagu meie inimestena ei leia sõpru üleöö, ei ole võimalik kiiresti kujundada avaliku sektori ja kogukondade tõhusat võrgustumist. Mõnel juhul on

otstarbekas kaasata olemasolev kogukond, teisel juhul tuleb see ise luua. Üks aga on kindel: nii avalikul sektoril kui ka kogukonnal tuleb tegutseda tõhusa koostöö ja dialoogi kujundamiseks. Ka juba toimiva sidusa kogukonna kaasamisel avalike teenuste osutamiseks tuleb osalistel teha tööd hea suhte loomiseks ja hoidmiseks. Kui aga on kavas kaasata vabatahtlikke, tuleb koostöö hästi läbi mõelda ja hoolitseda, et vabatahtlikest kujuneks omakorda sidus kogukond.

Loodud ühendusi tuleb hoida ja nende eest hoolitseda järjepidevalt (Baker jt 2011). Korrakindlaid kohtumisi peetakse koostöö jätkamisel ülioluliseks. Formaalsed koosolekud ise ei edenda koostööd: koostööni viivad koosmõjus tegurid, mida ühendab mitteformaalne suhtlemine. (Gilliam jt 2016) Mitteformaalsed kohtumised, traditsioonid, kohtumispaigad ja üritused panevad aluse tõhusale ühistegevusele ja aitavad kogukondadel tugevamaks saada (Gilchrist 2019). See kõik maandab riski, et kogukonnaliikmed hakkavad sageli vahe-tuma. Kogukonna ebastabiilne liikmeskond põhjustab ebakindlust ja tekitab ebaselgust ka teistele liikmetele (Solansky jt 2014).

Teooria praktikasse rakendamisel tulebki rõhutada, et vabatahtlikke on vaja võimes-tada: koolitada, teavitada, nende toimevõimekust hoida ehk kulutada aega ja pöörata neile tähelepanu. Mõnikord piisab ka väga lihtsatest asjadest: regulaarsetest kohtumistest, kus luua isiklik kontakt ja võimaldada jagada turvalises keskkonnas oma kogemusi, telefonikõnest, et küsida „Kuidas sul läheb?“, üritustele kutsumisest, traditsioonide kujundamisest, kogukonna heaks tegutsemise märkamisest ning tunnustamisest jms.

Komplekssus ja kaos

Kogukonnavõrgustike kujundamine hõlmab tavaliselt üksikisikute ja rühma või

Praktilise kaasamismudeli rakendamine

Sotsiaalkindlustusametis on 2019. aasta lõpust ohvriabitöötajate juhendamisel tegutsenud MARAC-i (Multi-Agency Risk Assessment Conference) vabatahtlikud, kes toetavad lähisuhtevägivalla ohvreid, kui on oht nende elule ja tervise kahjustamisele. MARAC-i arendusmeeskonnas on vabatahtlike koordinaator, kes tagab vabatahtlike sujuva kaasamise ohvrite toetamisse – tegeleb vabatahtlike värbamise, koolitamise ja nende töö korraldamisega.

Esimestel aastatel kaasati vabatahtlikke vähe, sest mõte usaldada lähisuhtevägivalla ohvrit toetama vabatahtlik oli uus. Viimastel aastatel on spetsialistid hakanud vabatahtlikke rohkem usaldama ja neid kaasatakse juhtumite juurde järjest enam.

Aasta alguses valmis osaliste koosloomes vabatahtlike kaasamise mudel, kus kirjeldatakse tegevust välja koolitatud vabatahtlike seast sobiva leidmisest juhtumi lõpetamiseni. Kohe, kui vabatahtlik tööd alustab, korraldatakse lähisuhtevägivalla ohvri, ohvriabitöötaja ja vabatahtliku kohtumine, millest vajaduse korral võtavad osa ka teised juhtumiga seotud spetsialistid, näiteks naiste tugikeskuse töötaja või kohaliku omavalitsuse lastekaitsespetsialist. Kohtumine loob head eeldused usaldusliku kontakti kujunemiseks ja selgub, kellel on milline roll ohvri toetamisel. Vabatahtlik osaleb ka edaspidi MARAC-i võrgustiku kohtumisel.

Senised MARAC-i meeskonna kogemused on näidanud, et vabatahtlike toel on spetsialistid saanud suuremale hulgale abivajajatele tähelepanu pöörata, sest osa koormusest kannab vabatahtlik. Spetsialistid on kasutegurina välja toonud näiteks pikkade telefonikõnede vähenemise, sest ohver saab küsimuste korral võtta ühendust vabatahtlikuga. Spetsialist ja vabatahtlik töötavad koos, tiimina, üksteist täiendades. Neid seob ühine eesmärk: toetada ohvrit liikumisel turvalisema elu poole. Kogukonna kaasamine avaliku teenuse osutamisse ei tähenda seega mitte ülesande delegerimist, vaid koos tegutsemist, kasutades osaliste parimaid teadmisi, oskusi ja võimalusi.

MARAC-i vabatahtlikest kogukonna arendamine on olnud pikk protsess, mis aina jätkub. Kogukonna kujunemise üks oluline eeldus on vabatahtlike hea kontakt. Selle tekkimiseks on korraldatud ettevõtmisi, mis toovad MARAC-i vabatahtlikud kokku. Kogu aasta jooksul toimuvad kohtumised, nt iga kuu kohvihommik veebi teel, kus saab üksteisega vabalt suhelda, kogemusi vahetada ja suhteid luua; väljaelamise vestlusringid, mis turvalises keskkonnas annavad võimaluse rääkida vabatahtliku töö raskusest ning teised saavad toetada ja nõu anda; lisaks mitmesugused koosolekud, koolitused ja ühisüritused. MARAC-i juhtumid on keerulised ja mõjutavad vabatahtlikke emotsionaalselt kurnavalt, seetõttu on oluline ka grupi- ja individuaalne supervisioon, et vältida läbipõlemist ja ületada raskusi. Oleme tunnustanud kõiki sotsiaalkindlustusameti ohvriabi vabatahtlikke tänuüritusel 10. detsembril, rahvusvahelisel vabatahtlike päeval.

MARAC-i vabatahtlike kaasamise mudeli rakendamine on ennast õigustanud ja hästi õnnestunud tegevuse näide.

organisatsiooni tegevuse keerulist põimumist. See on dünaamiline protsess, kus inimene tegutseb mõnikord üksikisikuna, mõnikord organisatsiooni või rühma osana ja mõnikord kombineerib mõlemat rolli (Baker jt 2011). Sidusad kogukonnad saavutavad hea iseseisva organiseerituse, kus

üksikisikud lähtuvad vastastikmõju kooskõlast ning on saavutanud ühiseks tegutsemiseks piisavad teadmised ja motivatsiooni (Gilchrist 2019). Komplekssusteooria ankurpunkt on iseorganiseerumine, mis toimub siis, kui kaosest ja vabadusest tekib kord (Solansky jt 2014).

Kogukondade arendamisel on kompleksuse kõrval oluline ka kaos (Gilchrist 2019). Kaoses olemine näitab kogukondade arengus seda, kuidas saab pidevalt kohaneda muutuvate olukordadega (Poland jt 2021). Kaoses olevaid muutusi ei pea kartma: tänu muutustele saab kogukond hoopis juurde uusi ideid ja tugevneb. Oluline on varasematest kogemustest õppida ja muutuvate oludega kohaneda, sest need ei juhtu lineaarselt, neis ei ole süsteemi, plaanipärasust ega mõõdetavust. (Gilchrist 2019)

Vabatahtlikke on vaja võimestada: koolitada, teavitada, nende toimevõimekust hoida ehk kulutada aega ja pöörata neile tähelepanu.

Kogukonnaga töötades peab mõistma, et terviku moodustamiseks on vaja arvestada iga indiviidiga ja kujundada suhtlemiseks

turvaline ning toetav keskkond. Seda kinnitab ka Airi Mitendorfi (2019) artiklis välja toodud tõsiasi, et on vaja mõtteviisi, mis püüab mõista inimese olukorda tervikuna, arvestades tema eripärade, võrgustike ja suhetega. Kogukonnaga koostööd tehes peab olema paindlik ja enesekindel, sest ei saa ennustada, mis võib juhtuda. Siia sobib hästi võrdlus lumehelvestega: igauks neist on unikaalne, kuid äratuntav vormi järgi. (Gilchrist 2019)

Kokkuvõtteks

Sidusa kogukonna arendamisel on kõige olulisem inimeste mitteametlik suhtlus ja sarnased väärtused, millest tegevuses juhitudakse. Isiklikest suhetest järgmisel tasandil on tähtis kujundada koostöövõimalused, olla mõistavad, kuulata ja kaasata kõiki, kasutades ühist tarkust ning motiveeritust. Kogukonnaga koos tegutsedes ei peaks kartma, et mõnikord tekib ka kaos, sest selle lahendamine tugevdab, vallandab loovuse ja annab võimaluse edasi arened.

Viidatud allikad

- Baker, E., Onyx, J., Edwards, M.** (2011). Emergence, social capital and entrepreneurship: Understanding networks from the inside. *Emergence: Complexity and Organization*, 13(3), 21–38.
- Gilchrist, A.** (2019). *The well-connected community. A Networking Approach to Community Development. Third edition.* Bristol: Policy Press.
- Gillam, R. J., Counts J. M., Garstka T. A.** (2016). Collective impact facilitators: how contextual and procedural factors influence collaboration. *Community Development*, 4(72), 209–224.
- Mitendorf, A.** (2019). Professionaalne sotsiaaltöö noores, järjest keerulisemas uusliberaalses ühiskonnas. *Sotsiaaltöö*, 4, 77–83.
- Poland, B., Gloger, A., Morgan, G. T., Lach, N. ... Rolston, I.** (2021). A connected Community Approach: Citizens and Formal Institutions Working Together to Build Community-Centred Resilience. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19), 10175.
- Solansky, S. T., Beck, T. E., Travis, D.** (2014). A complexity perspective of a meta-organization team: The role of destabilizing and stabilizing tensions. *Human Relations*, 67(8), 1007–1033.